

Devlet ve Hukuk Bağlamında Hobbes, Rousseau ve Kant'ta Özgürlük Sorunu

Mesut Yıldız

Özgürlük konusu, felsefenin en önemli problemleri arasında olmasına karşın, aynı zamanda, günümüz siyasi ve ahlaki yaşamının en canlı hareketlerinden biridir. Çünkü, günümüzde insanlar, özgürlüğü insan olma ile özdeş tutmakta ve en yüce değerlerden biri olarak görmektedirler. Tabii ki, özgürlük konusunda bir takım sorunlar vardır. Bunlara baktığımız zaman bu sorunları soru halinde şu şekilde ifade edebiliriz: Özgürlük nedir?, Bizler gerçekten özgür müyüz?, Özgürsek hangi ortalar da ya da durumlarda özgürüz?, Özgürlüğün kısıtlanmasını göz önüne aldığımızda, ortaya konulan yasaların etkisinin nasıl ve ne şekilde olduğu ya da bu yasaların özgürlüğe olumlu mu yoksa olumsuz mu yönlerinin olup olmadığı söz konusudur. İşte bu tür sorular düşünürler arasında da farklı görüşlere yol açmıştır. Fakat bu farklılık diğer konular dan farklı olarak ortaya konulan düşüncelerin o dönem içindeki toplumun durumu ile bir paralellik içinde olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü, bir toplum sıkıntılı günler geçiriyorsa ve o sıkıntıyı kaynağı nerede ise o insanlar özgürlüğü o sıkıntının giderilmesi ile elde edilebileceğini düşünebiliriz. Bunun yanında rahat toplumlarda da özgürlük farklı alanlarda aranabilmektedir. Tabii ki, her toplumda ortak olan ideale ulaşma düşüncesi, insanların rahat içinde yaşam arzusu da ortak özgürlük duygusuna da yol açmaktadır. Böylelikle toplum halinde yaşayan insanların özgürlüğünde söz edebileceğimiz gibi, birey ile devlet arsındaki özgürlüğün varlığı da söz konusudur. Buradan hareketle bu konu üzerine kendi dönemlerine damgalarını vurmuş ve halen de günümüz de haklı olarak izleri devam eden üç düşünürü yani; Hobbes, Rousseau ve Kant ı ele alamaya çalışacağım.

Hobbes'a bakacak olursak, Hobbes, insan ve insan doğası üzerindeki düşüncelerini genelde siyaset ve devlet anlayışı içinde ifade eden düşünürdür. Hobbes 'un görüşlerinin temelinde, devlet olmadığı doğa durumunda insanların birbirlerinin kurdu oldukları yatar. Hobbes, bundan dolayı, önce barış ve güvenlik için gerekli koşulları çözümler, sonrada önerdiği toplum sözleşmesi çerçevesinde bu koşulların yerine getirildiği ideal devleti oluşturma yoluna gider. Hobbes "Leviathan" eserinde, insanların doğuştan hem zihin hem zihinsel hem de beden olarak eşit olduğunu düşünmekte. Sonrada, bu eşitlik

durumunda , insanların amaçlarına ulaşma bakımından güvensizlik ortamı yaratacağını , böylelikle de güvensizlik ortamının oluşmasıyla da savaş ve çatışma durumunun ortaya çıkacağını düşünmekte. İşte, insan bencil varlık olduğundan , bu savaş durumunda birbirlerini egemenliği altına almaya çalışacaktır. Hobbes'e göre, insanlar aynı zamanda akıllı varlıklardır da. Böyle insanlar hayatta kalabilmek ve sürdürebilmek için akıllarını kullanarak, diğer insanlarla uzlaşmanın yollarını ararlar. O halde, barış için insanlar birbirlerine zarar vermeyeceklerini taahhüt ettikleri bir sözleşmeye girerler. İşte, tarafları biraraya toplayacak olan devlet ve egemenin varlığı da burada ortaya çıkar. Burada, insanlar hem barış için sözleşmeye girerler hem de kendilerinin bu sözleşmeye itaat ettirecek ve uymayanları cezalandıracak bir egemeni kendi aralarından, ona da iktidar ve yetki verirler. Hobbes 'un egemen hakkındaki görüşleri ise, egemen tek kişi olacak ve egemenin uyrukları üzerindeki egemenliği mutlak kılacaktır. Bu durum, Hobbes a göre; hem gerekli hem de doğal durumdur. Hobbes a göre, egemen, her davranışı haklı ve doğrudur. Yasaları yapan da egemenin kendisidir. O halde egemen, ne yaparsa yasadır ve ya egemen yasanın kendisidir.

Burada gördüğümüz gibi, Hobbes doğal hak durumunu savunmakta ama doğal hukukunda barış ve güvenlik içinde kaçınılmaz bir koşul olarak görmektedir. Bunun yanında ise, Hobbes'un devlet şekli olarak da, tek kişinin mutlak yönetimi (Mutlak Monarşi) olarak belirleyebilmekteyiz.

Hobbes'un Özgürlük düşüncesi de, devlet anlayışı ile bağdaşır. Hobbes, Leviathan eserinde özgürlüğü şu şekilde tanımlamaktadır: "Özgürlük, dış engellerin yokluğudur. Bu engeller çoğu zaman insanın dilediğini yapma gücünün bir bölümünü elinde alabilirler, fakat kendisinde kalan gücü muhakeme ve aklının emrettiği şekilde onu alıkoymazlar." Bu tanıma baktığımızda uyrukların egemenin koyduğu yasaya uyma zorunluluğu var. Yani, uyruklar yasalın işe karışmadığı yerlerde özgürdürler. O zaman Hobbes'a şu soruları sorabiliriz: Egemenin yasayı kendisinin oluşturması diğer insanların özgürlüğünün kısıtlanması anlamına gelmez mi? Bunu yanında bütün yetkileri, yasa yapmayı egemene yüklemekle, uyrukların özgür olduklarını çıkarabilir miyiz? Yoksa, egemeni sınırsız özgürlüğe sahip olarak mı görürüz? Tabi ki Hobbes, çatışma durumunda insanların, özgür olduğunu söylerken, ortaya koyduğu sözleşme ile de, uyrukların bütün haklarını alarak egemenin özgürlüğünü sınırsız durumuna getirmiştir.

Rousseau ya baktığımız da ise; Rousseau da, Hobbes gibi insanların doğal durumundan hareket eder ve insanların ve insanların bu doğal durumdan bir sözleşme ile siyasal topluma geçtiklerini ileri sürer. Doğal durumu Rousseau, Hobbes'tan farklı olarak insanların bir savaş durumu olmaktan çok herkesin eşit ve özgür bir biçimde yaşadığı bir genel mutluluk durumuydu. Ama, Mülkiyetin ortaya çıkmasıyla bu mutluluk durumu bozulmuştu. Bundan dolayı, insanlar, kaybettikleri bu özgürlük, eşitlik ve mutluluğu tekrar, yalnız bu kez siyasal toplumda kazanmalarını sağlayacak bir düzeni yaratmaları gerek. İşte Rousseau ya göre, insan ve insanlığın yapabileceği şey, Hobbes gibi bencillik değil eşitlik ve özgürlüğe dayalı bir "Toplumsal Sözleşme" zemininde erdemli bir yaşama ulaşmak ve ahlaksal mutluluğu gerçekleştirmektir. Bu toplum sözleşmesi ile artık her uyruğun kişiliği, yani özgürlük ve çıkarları ortak bir güç tarafından savunulacak ve korunacaktır. Bu toplum biçimi sayesinde de herkes herkesle birleşecek, yasaya itaat eden her bir insanın, aslında kendine itaat etmiş olacak ve böylece eski doğal durumdaki gibi özgür ve eşit kalacaktır. Burada Rousseau'nun özgürlük düşüncesinin temelini bulabiliriz. Şöyle ki, insanların ortak çıkarlarına uyan, konuların, yasaların

kendilerinin koyması ve onu da, kendilerinin kullandığını çıkarabiliriz. Rousseau da egemen güç yasanın kaynağı olarak, halkın iradesinde bulur. Bu da Rousseau da, “Genel İstenc” durumunu ortaya çıkarır. Egemen, genel istencin uygulanmasından oluşur ve halkın kendisidir. Halk aynı zamanda yasama gücüdür. Bunun yanında genel istenc, yanılmaz ve her zaman haklıdır. Çünkü, Rousseau ya göre, bunların kaynağında insan akli vardır. Bura da gördüğümüz gibi, Rousseau da bulunan egemen düşüncesi, Hobbes'taki gibi aynı özellikleri taşıırken, her ikisinde de egemenin içeriği değişmektedir.

Rousseau'nun, bu düşüncelerinde özgürlüğün genel istencin içerisinde olduğunu görebilmekteyiz. Rousseau, toplumsal sözleşme ile doğal özgürlüğün ortadan kaldırıldığını, uygar özgürlüğün kazanıldığını düşünmekte. Bunun yanında Rousseau, genel istenc ile özgürlük arasındaki ilişkiyi şu şekilde dile getirir:” Genel istenc, her insanın gerçek istencidir. Diğer yandan, kendi istencini izlemek özgürce davranmaktır. Bu yüzden kendi istencini, genel istence uydurmaya zorlamak, özgür olmaya zorlanmaktır. Genel istenc, oyların sayımı yoluyla bulunur. Öyleyse, oyların, benim kendi görüşüme üstün çıktığı zaman, bu benim yanılmış olduğumdan ve genel istenc olarak düşünmüş olduğumun böyle olmadığından ne daha çoğunu ne de daha azını tanıtılır. Eğer kendi tikel istencim, üstün gelmiş olsaydı, istencim olanın karşısını elde etmiş olacaktım ve özgür olmayacaktım.” Burada anlaşılın, özgürlüğün, halkın iradesine, genel istence bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Yalnız Rousseau azınlıklara hak vermezken, bunun yanında azınlığın devamlı yanılmış olacağını düşünmekte, bu da genel özgürlüğe aykırı düşmektedir. Fakat Rousseau'nun özgürlük düşüncesi, Hobbes'a göre akla daha yakın görülmektedir. Bir de şu durum var ki, genel istenc de halkın ortak çıkarları her zaman olacak mı? Düşünceler her zaman uyuşacak mı? Örneğin, bir seçim esnasında, insanlar oy kullanarak, hükümeti ortaya çıkarmaya çalışırlar. Burada, her partinin kendine özgü düşünceleri ve ortak hedefleri vardır. Aynı şekilde, oy veren insanlar da kendi düşüncesine yakın olan ve hedeflerin daha iyi olduğu düşüncesiyle de kendine yakın bir partiye oy verir. Buradan hareketle o zaman bir parti içinde ki insanların bu ortak düşünceye rağmen her zaman her konuda uyuşacaklarını söyleyebilir miyiz? Tabi ki, mutlaka belirli anlaşmazlıklar çıkabilmektedir. O zaman ortak düşüncedeki bir parti içinde de farklı düşünceler de ortaya çıkabilir. Burada Rousseau'nun düşündüğü özgürlük de etkilenebilir. Fakat yine de Rousseau'nun ortaya koyduğu özgürlük düşüncesi, Hobbes'un anlayışına göre, toplum ve toplum içindeki bireylere daha fazla hak tanıdığını ve özgürlüğü daha da genişlettiğini orta koyabiliriz.

İ. Kant da ise, durum biraz daha farklılaşmakta ama Rousseau ile belli paralel yönleri bulunmaktadır. Kant, Hobbes ve Rousseau dan farklı olarak, düşüncelerini ahlak yasaları üzerine kurmuştur. Kant'ın ahlak öğretisi de ödev duygusuna dayanır. Ona göre, insan otonom(özerk) bir varlıktır. Yani bir insan kendi yasasını kendisi koyar ve kendi koyduğu yasaya itaat etmesi de onun özgürlüğüdür. Kant, ahlak öğretisi ile özgürlüğü bağdaştırmaktadır. Çünkü, Kant'a göre; Özgürlük yoksa ahlaklılık da yoktur ve ahlak yasasıdır. Kant'a göre, özgür olmaktan başka bir şey değildir. Aynı zamanda da eylemlerimiz na göre eylemek, özgür olmaktan başka bir şey değildir. O zaman Kant da şu akıl içerisinde, özgürce yaptığımız eylemlerimiz ahlaki eylemlerdir. O zaman Kant da şu akıl içerisinde, özgürce yaptığımız eylemlerimiz ahlaki eylemlerdir. O zaman Kant da şu akıl içerisinde, özgürce yaptığımız eylemlerimiz ahlaki eylemlerdir. O zaman Kant da şu akıl içerisinde, özgürce yaptığımız eylemlerimiz ahlaki eylemlerdir. O halde diyebiliriz ki; özgürce yapılan eylemler, Kant da ödevden doğan eylemlerdir. Buradan hareketle, Kant'ın Hukuk ve Devlet anlayışının temelini de ahlak öğretisi oluşturmuştur. Yani Kant'ın otonom varlık anlayışı, devlet ve hukuk düşüncesi

içerisinde de geçerlidir. Çünkü, Kant'a göre, yurttaş yasanın hem sujesi hem de objesidir, yani o kendisinin koymuş, kendisinin özgür olarak onanmış olduğu bir yasaya kendisini bağlamalıdır. Burada Kant Rousseau ile bir benzerlik göstermektedir. Çünkü, Rousseau'da da gördüğümüz gibi halk, genel istenç yoluyla, kendi yasalarını, özgür iradeleri ile ortaya koyma gibi durumları vardı. Fakat yine Kant, Rousseau gibi katı bir demokrasiyi öngörmemektedir. Çünkü, Kant'ın oluşturduğu ideal devlet liberal demokrasiye yatkın iken Rousseau'da, cumhuriyetçi demokrasiyi görmektedir. Böylelikle, Kant'ın özgürlük anlayışından söz ederken, öncelikle, özgürlüğün hangi ahlaksal kurallara bağlı olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Buradan da, devlet ve hukuk düzeninden insanlara karşı sağlanacak özgürlük içinde ahlak kuralları ön plana alınmalıdır. Yani, bu devlet içerisinde, hukuk devleti içinde, egemen ve uyrukların davranışları, ahlaksal açıdan ödev duygusuna dayanıyorsa, bu devlet ve hukuk, uygunluk teşkil eder, dolayısıyla da uyrukların özgürlüğü de kendi içerisinde sağlanmış olur. Bunun yanında Kant, özgürlüğü, istenilen her şeyin yapılması bakımından da ele almaz. İnsan kendi özgürlüğünü sınırlayabilmelidir de. İnsanlığın amacı, evrensel bir hukuk devleti, tam adaletli bir yurttaşlar anayasasıdır. Buradan da Kant'ın yurttaşların özgürlüğünün sağlanması ve bunun için sağlanması ve bunun içinde çalışması gerektiğini vurgulamaktadır. O zaman Kant da şunu düşünebiliriz: İnsanlar özgür bir eylem içerisinde egemeni oluşturmaktadır. Bu eylem özgürce olduğundan Kant da ahlaki bir eylemdir. Aynı zamanda, egemenin ödev duygusuna dayanarak ahlaki eylemleri gerçekleştirmesi de, yurttaşların özgürlüğünü ortaya koymakta. Çünkü, bu eylem, ahlaki eylem olduğundan, Kant'ta özgürlük olarak yansıyacaktır.

Burada, Hobbes, Rousseau ve Kant'ın devlet ve hukuk bağlamında, özgürlük anlayışlarını tek tek ele aldık. Kısaca, bu düşünceleri karşılaştıracak olursak; ilk olarak Hobbes'un, özgürlük konusunda, uyrukların özgürlüğünü kısıtladığını söyleyebiliriz. Çünkü, egemenin tek kişi olması, bütün yasayı kendisinin ortaya koyması, egemenin özgürlüğünün sınırsız duruma getirirken, uyrukların özgürlüğünü kısıtladığını düşünebiliriz. Rousseau ve Kant'ın özgürlük düşünceleri, Hobbes'a göre daha akla yatkın ve geniş alanlı özgürlük ortaya koymaktadır. Çünkü, Rousseau'da, genel istenç üzerine oluşan özgürlük, halkın kendisine bırakılmış ve mal edilmiştir. Kant'ın düşüncesinde ise; insanlar kendi yasasını oluşturmakta, kendi yasasına da uygunluk göstermektedirler. Buda bize felsefede Reflexion düşüncesini anımsatır. Çünkü Rousseau ve Kant'ta, özgürlük halkın kendisinin koyduğu yasaların, tekrar kendilerine dönerek oluşturduğunu görmektedir. Yalnız Kant, Rousseau'dan farklı olarak değindiğimiz gibi, devleti ve özgürlüğü ahlakın temelince yerleştirmiştir.

Sonuç olarak, Hobbes, Rousseau ve Kant'ta özgürlük sorunu, insanların doğa durumundan kurtulup bir sözleşme dahilinde, doğal hukuka ulaşarak ortaya koydukları ideal devlet düşünceleri ile, özgürlüğü sınırsız bir özgürlük olmasının önüne geçilme düşüncesinin bulunduğu görülmektedir.

Bunların, bu düşüncelerin yanında, ortaya konulan yasalar insanlar özgürlüğünü belirli alanlarda sınırlandırıyor da, bu insanların faydasına ve yararına. Çünkü, böyle bir durumun hem bizler hem de çevredeki insanlar açısından beraber yaşamanın, bu beraberliğin de mutlu şekilde devam etmesini sağlayacaktır. Yani ben başkasına saygılı olurken aynı durumu kendim üzerinde de görebilirim. Özgürlükler de özellikle de ortaya koyduğumuz ya da koyacağımız eylemlerimiz önemlidir. İşte bunun önemi de karşımızdaki insanlardan ya da insanların toplum halinde hep beraber yaşamasından kaynaklan-

maktadır. Bunun için de, özgürlüklerimizde ne ifade özgürlüğü ne de düşünce özgürlüğü engellemez ama bu durum eyleme geçtiği zaman artık özgürlük değil de bu çatışma durumuna dönebilir.

Buradan hareketle Hobbes, Rousseau ve Kant'ın düşüncelerini her yönüyle önemini anlamaktayız. Çünkü Hobbes bize farklı bir durum ortaya koyarken Rousseau ve Kant da farklı bir durum ortaya koymaktadır. Hem de bu düşünceler halen özellikle de dünyaca yaşanmaktadır. Yani Hem Hobbes'un bencillik durumu, Rousseau'nun demokrat düşüncesi, Kant'ın da ahlaksal düşüncesi halen düşünülmekte, tartışılmakta hatta bu düşünceye ulaşamayan insanlar ya da ülkeler dahi bulanabilmektedir.

Bunun için her konuda olduğu gibi özgürlük konusunda da çok geniş çerçeve içinde düşünmeli, en mantıklı ve en doğru yol bulunmalıdır. Son söz olarak, biz insanlar, özgürlükte temel olarak öncelikle toplum halinde yaşadığımızı unutmamalı ve diğer bir konu da etik bir temele dayalı olarak düşünmeliyiz. Böylelikle bizler zannediyorum ki daha mutlu ve refah içinde hep beraber yaşayabiliriz. Zaten amacımız bu ise bunlara çözüm bulabiliriz. Yeter ki erişmek istediğimiz nokta bu olsun.

Kaynakça

- Arslan, Ahmet *Felsefeye Giriş* Vadi Yay., Ankara 1999..
Cevizci, Ahmet ; *Paradigma Felsefe Sözlüğü* , İstanbul 2000.
Copleston, Frederick (Çev: Aziz yardımcı), *Felsefe Tarihi Aydınlanma*, İstanbul 1996.
Hobbes, Thomas, *Leviathan* (Çev: S. Sim), 2. baskı, İstanbul.
Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, İstanbul 1998.
Rousseau, J.J. , *Toplum Sözleşmesi*,(Çev: V. Günyol), İstanbul 1975.
Yazıcı, Sedat, *Felsefeye Giriş*, İstanbul 1999.